

Awareness Raising and Training Measures for the Istanbul Protocol in Europe

Zgodovina uporabe in prepovedi mučenja

Pričujoče delo je avtorsko zavarovano pod licenco

[Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/).

Projekt je sofinancirala Evropska komisija. Ta objava odraža izključno mnenja avtorja, zato Komisija ne odgovarja za uporabo podatkov, vsebovanih v njej.

Education and Culture DG

Lifelong Learning Programme

VSEBINA

Uvod

1.	Obdobje pred inkvizicijo	6
2.	Obdobje inkvizicije.....	7
3.	Obdobje razsvetljenstva	8
4.	od 19. do 21. stoletja	8
5.	Literatura	10

Uvod

Ljudje so se že pred srednjim vekom posluževali mučenja. V času inkvizicije je bilo mučenje sistematično urejeno z zakonom z izrecnim namenom pridobitve priznanja. Čeprav je mučenje kot uradna in odkrito legalizirana tehnika zasliševanja v večini pravnih sistemov izginilo v 18. in 19. stoletju, pa je bilo ponovno legalizirano v času fašističnih in nacionalnih socialističnih režimov, kolonialnih uprav in pred kratkim tudi v času Busheve administracije v okviru 'vojne proti terorju'.

Čeprav Istanbulski protokol sam ne vsebuje informacij o zgodovini mučenja, pa smo povzeli glavne mejnike za tiste, ki bi jih to utegnilo zanimati. Na ta način bo morda lažje razumeti, da je bilo mučenje vedno del pravnih in podobnih postopkov in je bilo kot takšno vedno v tesni povezavi z državnimi uradniki in odgovornostjo države. Poleg tega pa takšen pregled nudi tudi vpogled v to, v kakšne namene se je mučenje uporabljalo v zgodovini.

1. Obdobje pred inkvizicijo

Mučenje je obstajalo že dolgo pred srednjim vekom. Eden prvih zapisov mučenja prihaja iz Egipta, kjer so ljudi, ko so jih zasliševali po tem, ko je bil storjen zločin, bičali. V Stari Grčiji so lahko mučili samo sužnje. Tako je bilo, na primer, priznanje sužnja veljavno samo, če je bilo pridobljeno z mučenjem, saj so bili mnjenja, da sužnjem ne gre zaupati, da bi resnico izdali prostovoljno. Sužnje so obravnavali kot lastnino njihovih gospodarjev, ki so imeli nad njimi popoln vpliv. Ker za sužnje zakoni niso veljali, je za kakršno koli škodo, storjeno sužnjem, veljalo, kot da je bila storjena njihovim gospodarjem. Prav tako so bili gospodarji odgovorni za kakršno koli škodo, ki jo je komur koli prizadel kateri od njihovih sužnjev. V sodnem postopku so na sužnje gledali kot na priče, tako da jih niso mučili zaradi zločinov, ki bi jih storili oni sami, ampak zato, ker so jih zasliševali zaradi zločinov, ki so jih zagrešili njihovi gospodarji. (1) (2).

V skladu z rimskim kazenskim pravom se je od 2. stoletja n.št. naprej lahko mučilo svobodne državljane, če je obstajal sum, da so zagrešili resen zločin. Osebe, ki so pripadale nižjim slojem, kot npr. sužnje, so lahko mučili tudi v drugih primerih (če torej ni obstajal sum na resen zločin). Kot resen zločin se je štelo, na primer, zanikanje kraljeve oblasti in oblasti njegovih predstavnikov. Tako so mučenje uporabljali na nek način za ohranjanje oblasti vladarjev. Posledično se mučenje ni uporabljalo samo za odkrivanje resnice v kazenskih postopkih, ampak tudi za to, da so zgodnje Kristjane prisilili, da so preklicali svoje prepričanje. (1).

2. Obdobje inkvizicije

V srednjem veku in zgodnji moderni dobi, ko je pričelo veljati rimsko pravo in so bila uvedena pravila rimskega prava tudi za sodne postopke, je mučenje postalo uradni del evropskih sodnih sistemov. Pred tem so v številnih državah za ugotavljanje krivde obtoženega uporabljali posebne preizkušnje. Obstajale so različne vrste preizkušenj, vse pa so imele enak namen: če je bil obtoženi nedolžen, ga bo rešil Bog. Leta 1215 je Papež Inocenc III prepovedal sodelovanje predstavnikov cerkve pri izvajanju preizkušenj. Za razliko od preizkušenj, namen mučenja ni bil dokaz krivde ali nedolžnosti osumljenca. Osumljence so mučili zato, da so od njih izsilili priznanje ali dodatne informacije. Tako o primeru ni več odločal Bog ampak človek, ki se je odločal na podlagi dokazov, pridobljenih z mučenjem. (1)

V papeški buli, ki jo je izdal Papež Inocenc IV leta 1252 - le nekaj let zatem, ko je Papež Inocenc III prepovedal izvajanje preizkušenj, je bilo mučenje uvedeno z izrecnim namenom izsiljenja priznanja. Obtoženemu so najprej zagrozili z mučenjem v upanju, da bo že sama grožnja zadostovala in bo oseba priznala dejanje. Če začetne grožnje niso zadostovale, so osumljenca pripeljali v sobo za mučenje in ga seznanili z mučilnimi napravami. Soba je bila zasnovana tako, da je vzbujala strah in grozo. Običajno je šlo za kletne prostore brez oken, za razsvetljavo pa je služilo le nekaj sveč. Vršilec mučenja je bil v celoti oblečen v črno. Tudi na glavi je imel kapuco, v katero sta bili vrezani le dve odprtini za oči. Ravno nasprotno pa so žrtve slekli do spodnjega perila in jim zvezali roke. Zatemnjeni prostor, neznani mučitelj in fizična nemoč žrtve so v žrtvi običajno vzbudili občutek popolne nemoči. Medtem ko se je žrtev soočala z demoralizirajočo situacijo, so ji vedno znova zastavljali enaka vprašanja. Če osumljenec še vedno ni priznal krivde, se je pričelo trpljenje.

Uporaba mučenja je bila povezana s sodnim sistemom, v okviru katerega je priznanje veljalo za "kraljico dokazov". Da so osumljenega zločinca obsodili, so bili potrebni trdni dokazi, skladno pričevanje dveh prič, če pa teh stvari ni bilo, je bilo potrebno priznanje obtožene osebe. Posredni dokazi niso zadostovali za obsodbo. Če ni bilo "zadostnih dokazov", so morali uporabiti mučenje, zato da so iz osumljenca izsilili priznanje. Kot je zabeležil neki avtor, je bil predpogoj za uporabo mučenja takšna količina posrednih dokazov, ki bi danes zadostovali za obsodbo. (3) Po drugi strani pa v državah z drugačnim pravnim sistemom - takšnim, v katerem priznanje ni imelo tolikšne teže - kot npr. v angleškem običajnem pravu, ni bilo (skoraj) nobene potrebe po mučenju. (2, 4)

"Pravo mučenja" je urejalo različne faze sodnih postopkov. V skladu s tem pravom je bilo potrebno mučenje razlikovati od različnih oblik fizične kazni, ki so jo uporabljali za kaznovanje že obsojenih oseb.

Z začetkom srednjeveške inkvizicije, ki je bila odgovor na razraščajoča verska (t.i. "heretična") gibanja, je mučenje postalo osrednji element sodnega sistema med 13. in 18. stoletjem. Izražanje "heretičnih" prepričanj se lahko razume, podobno kot v rimski dobi (crimen laesae maiestatis), kot zanikanje cerkvene oblasti. Leta 1484 je Papež Inocenc VIII izrecno odobril uporabo mučenja v postopkih proti čarovnicam. Ženske, ki so jih obtožili, da so čaravnice, so zelo težko dokazale svojo nedolžnost. Če so lahko prenesle mučenje brez priznanja, se je to razumelo kot "vpliv zla", ki jim je omogočil prenesti nemogoče. Največ postopkov proti čarovnicam je bilo izvedenih v letih 1562, 1590, 1626 in 1650. V 18. stoletju obstaja le nekaj zapiskov o postopkih proti čarovnicam: v Nemčiji, na primer, je bila ena zadnjih usmrtitev leta 1775. (1)

3. Obdobje razsvetljenstva

V obdobju razsvetljenstva so mučenje opustili skoraj po celi Evropi. Tej spremembi so botrovali različni, včasih med seboj povezani dejavniki. Po eni strani so se ideali humanizma prijeli v širši družbi, prav tako pa so se dotaknili vladarjev kneževin. To je pripeljalo do bolj humanega kazenskega prava, v okviru katerega so morali sodni postopki in kazni spoštovati dostojanstvo posameznika. Kljub temu pa se te zamisli ne bi mogle obdržati same po sebi, če jih ne bi spremljali dvomi o uporabnosti mučenja pri preiskovanju resnice na eni strani in velika sprememba pravnega sistema na drugi. Omenjena velika sprememba je vključevala "sistem svobodne sodne ocene dokazov", pri kateri so posredni dokazi imeli večjo vlogo kot dotlej. Prav tako so na novo uvedene kazni kot "kazen zaradi suma" in zaporna kazen omogočale sodniku, da je zločinca obsodil brez "popolnih dokazov". Tako ni več samo skrajnih izidov sojenja, torej ali obsodbe na smrt ali oprostilne sodbe, kot je veljalo pred veliko spremembo pravnega sistema, ko je bilo za resne zločine mogoče izbirati samo med "smrtjo in svobodo". (2)

Z vsemi temi spremembami je bilo mučenje kot simbol starega režima opuščeno v številnih evropskih državah. Med bivanjem v Egiptu je Napoleon Bonaparte leta 1798 pisal generalmajorju Berthierju, "da je potrebno barbarski običaj bičanja moških, za katere so sumili, da skrivajo pomembne skrivnosti, opustiti. Vedno je veljalo, da je ta metoda zaslišanja, mučenje moških, nekoristna. Uboge pare rečejo, kar koli jim pade na pamet in kar koli mislijo, da je prav. Posledično je poveljnik prepovedal uporabo metod, ki niso bile v skladu z razumom in človečnostjo."

4. od 19. do 21. stoletja

V 19. stoletju je mučenje kot uradna in legalno veljavna tehnika zasliševanja praktično izginito iz vseh evropskih kazenskih zakonikov. Na začetku 20. stoletja

pa je mučenje ponovno postalo uradno priznana tehnika zasliševanja, in sicer v Rusiji med leti 1917 in 1922 ter kasneje v fašistični Italiji in Španiji in nacistični Nemčiji.

Po koncu totalitarnih režimov v Evropi pa mučenje ni izginilo. V petdesetih letih so bili tako, na primer, številni Alžirci mučeni pod francosko kolonialno administracijo. O mučenju s strani vojske, policije in tajnih služb so poročali tudi v času hladne vojne, v času totalitarnih režimov v Južni Ameriki in Afriki in v času balkanske vojne v devetdesetih letih.

Tudi danes se mučenje z namenom izsiljenja priznanja še vedno uporablja v številnih državah po svetu, čeprav sta mučenje in trpinčenje v skladu z mednarodnim pravom absolutno prepovedana. Poleg tega sta se tudi sam namen in uporaba mučenja v zadnjem stoletju precej spremenila, kot lahko beremo v knjigi *Torture and Democracy* avtorja *Darius Rejali*. V svojem delu trdi dvoje, in sicer, da so vodilne demokracije, kot jim pravi (ZDA, Francija in Velika Britanija) razvile nove metode mučenja, ki na telesih žrtev niso puščale nobenih ali skoraj nobenih sledi. Takšne tehnike imenuje "čisto mučenje" (Alfred McCoy jim pravi "mučenje brez dotika"(5)).

Razvoj t.i. "čistih" tehnik ima izvor v več dejavnikih: potreba demokratičnih režimov po legitimnosti v očeh njihovih državljanov; uradno priznanje človekovih pravic, ki so zopet osnova legitimnosti demokratičnih režimov; nenazadnje pa je tu še čedalje večji nadzor nad izvajanjem in spoštovanjem standardov, povezanih s človekovimi pravicami, ki ga od sedemdesetih let dalje izvajajo organizacije, kot so Amnesty International ali organi ZN za človekove pravice. Da bi se izognili navedenim nadzornim mehanizmom (in vprašanjem glede legitimnosti), so se morali demokratični režimi zateči k oblikam mučenja, ki za sabo niso puščale sledi. Te "čiste" tehnike so se nato razširile tudi v nedemokratične države, ki pa so tudi čedalje pogosteje pod javnim nadzorom (ZN in Amnesty International). Druga trditev Darius Rejali je ta, da se je namen mučenja spremenil (vsaj v demokratičnih režimih) iz izsiljenja priznanja za pretekli zločin v nadzor nad prihodnjimi dogodki. (4)

Nedavne razprave o boju proti terorizmu so odkrile, da so omenjene nove tehnike prisilnega "čistega" zasliševanja pravzaprav mučenje, prav tako pa so razkrile poskuse opravičevanja mučenja v določenih okoliščinah.

 Za celoten pregled zgodovine mučenja si preberite priznano delo avtorja Edwarda Petersa (6).

5. Literatura

1. Weilert AK. Grundlagen und Grenzen des Folterverbotes in verschiedenen Rechtskreisen : eine Analyse anhand der deutschen, israelischen und pakistanischen Rechtsvorschriften vor dem Hintergrund des jeweiligen historisch-kulturell bedingten Verständnisses der Menschenwürde. Berlin; Heidelberg; New York, NY: Springer; 2008. Available from: <http://www.springerlink.com/content/u17841>
2. Giovanni M. What can history tell us about torture? The function of torture in antiquity and in the age of enlightenment. In: Oehmichen M, editor. Maltraetment and Torture. Lübeck: Schmidt-Römhild; 1998. p. 31-51.
3. Koch A. Folterbefürworter nach Beccaria. Überlegungen zur Geschichte der sogenannten Präventionsfolter. In: Altenhain K, Willenberg N, editors. Die Geschichte der Folter seit ihrer Abschaffung. Göttingen: V & R Unipress; 2011. p. 11-24.
4. Rejali D. Torture and democracy. Princeton [u.a.]: Princeton Univ. Press; 2007. XXIII, 849 p.
5. McCoy AW. A question of torture : CIA interrogation, from the Cold War to the War on Terror. 1. ed. New York, NY: Metropolitan Books; 2006. 290 p.
6. Peters E. Torture. Expanded ed. Philadelphia: Univ. of Pennsylvania Press; 1996. VIII, 291 p.